

Котвицька Н. М., к.е.н., доцент,
доцент кафедри економіки, фінансів та обліку
ПВНЗ «Європейський університет», м. Київ
Плукар Л.А., к.е.н., доцент,
доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Львівської філії ПВНЗ
«Європейський університет», м. Львів

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ЗМІСТ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ У НАУЦІ Й ПРАКТИЦІ

Анотація. У статті проаналізовано наукову літературу щодо сутності інвестицій та інноваційного розвитку. Зазначено, що множину трактувань категорії «інновація» можна умовно поділити на чотири принципово відмінні групи, що по-різному розкривають науковий зміст інновації з точки зору економіки: інновація як процес; інновація як зміни; інновація як результат впровадження нововведення у практику; інновація як засіб практичного використання нововведень.

Ключові слова: інновація, інвестиція, інноваційно-інвестиційний розвиток, інвестиційно-інноваційна діяльність, конкурентоспроможність

JEL Classification E22, Z11

Kotvytska Natalia, Doctor of Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Economics, Finance and Accounting
at the "European University", Kyiv
nataliia.kotvytska@e-u.edu.ua

Plukar Liubov, Doctor of Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Social and Humanitarian Disciplines
of the Lviv Branch of the European University, Lviv

SOCIO-ECONOMIC CONTENT INNOVATION DEVELOPMENT IN SCIENCE AND PRACTICE

Abstract. It is substantiated that overcoming crisis phenomena, ensuring sustainable socio-economic development and maintaining macroeconomic stability currently occupies a central place in the development strategies of almost all countries. It is noted that the multitude of interpretations of the category "innovation" can be conditionally divided into four fundamentally different groups that reveal the scientific content of innovation from the point of view of economics in different ways: innovation as a process; innovation as change; innovation as a result of introducing an innovation into practice; innovation as a means of practical use of innovations.

The concept of «innovative and investment development» is revealed - it is complex, combining a very wide range of multilateral phenomena and processes. It describes various aspects of the existence and activity of the socio-economic system, which are related to the processes of reproduction both in the economy and in society.

The article analyzes the scientific literature, Ukrainian legislation and foreign experience regarding investment and innovation activities. It is noted that the investment and innovation model in conditions of sustainable development should ensure an increase in the investment attractiveness of the state for the effectiveness of structural innovation transformations at the national and regional levels. It is noted that in order to implement the investment and innovation model in the conditions of sustainable development of the economy of Ukraine, it is necessary to create appropriate legal, economic, organizational and other conditions for the country's investment attractiveness, which will allow attracting investors to the sphere of innovation. An important factor in the implementation of this task is the qualitative state of legislation in the field of investments and innovations, the formation of the country's competitive potential on the domestic and foreign markets.

Keywords: *innovation, investment, innovation and investment development, investment-innovation activity, competitiveness.*

Постановка проблеми. Питання подолання кризових явищ, забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку та дотримання макроекономічної стабільності в теперішній час займає магістральне місце у стратегіях розвитку практично всіх країн. Варто зауважити, що майже протягом всього періоду існування економічної науки вчені-економісти виявляли значну зацікавленість до вивчення проблем інноваційного розвитку економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання інноваційної моделі розвитку економіки України розглядаються такими науковцями, як: М. Й. Гедз, О. В. Гривківська, К. О. Бужимська, Т. М. Качала, О. П. Романко, О. Ю. Смітюх, Д. Г. Сташенюк, Р. П. Топіна, Н. В. Трусова, О. В. Ульянченко, М. Р. Усманова, Н. П. Юрчук, та іншими.

Метою дослідження є вивчення теоретичних аспектів інноваційного розвитку економіки України.

Виклад основного матеріалу. Наука виступає детермінантом формування економіки нового типу. Цей новий тип економіки має різні назви і класифікаційні ознаки: «економіка знань», «інтелектуальна економіка», «інноваційна економіка», «інформаційна економіка» та ін. Але спільним для всіх цих типів економіки є те, що головним ресурсом розвитку господарства тут є наука та інновації.

Слід відзначити, що теперішній етап розвитку суспільства характеризується критичним виснаження природно-ресурсного потенціалу, із відповідними йому викликами і загрозами. Тому забезпечення інноваційного типу розвитку у всіх секторах і сферах національного господарства є необхідним і єдиним вірним шляхом. Тут слід вказати певні макроекономічні передумови переходу економік країн світу на засади інноваційного розвитку:

- політичні зміни та соціально-економічні умови розвитку світового господарства останніх десятиліть

забезпечили гнучкість економічної політики провідних країн світу у відповідності до змінних умов кон'юнктури світових ринків;

- виникнення різних викликів і загроз, пов'язаних із ресурсодефіцитом (енергетичних, продовольчих та ін.). Ці загрози особливо загострилися у 2022 році у зв'язку із агресією РФ проти України;

- зростання числа та інтенсивності конфліктів між країнами світу – вагомими гравцями на політичній арені та на товарних й сировинних ринках. Це відображається у спрямуванні значних фінансових ресурсів у виробництво озброєння та створення оборонних технологій;

- швидкий розвиток інформаційних технологій (зокрема, штучного інтелекту) безмежно розширює інформаційний простір, сприяє зникненню інформаційних границь і обмежень;

- невизначеність та суперечливість змін у світовій економіці та посилення їх впливу на розвиток національних економік окремих країн.

На цьому підґрунті, у провідних країнах світу з часом були сформовані стратегії та моделі інноваційного розвитку. Це дозволило їм досягти суттєвих успіхів і переваг у забезпеченні інноваційного шляху економічного розвитку.

На необхідність переходу на інноваційний шлях розвитку господарства знаходимо акцентуалізацію у роботах вітчизняних вчених [1]. Вони зазначають, що найглибша криза останніх десятиліть, яка в умовах глобалізації охопила практично всі сфери людського суспільства та його відносини із природним середовищем, є джерелом і стимулом нового періоду докорінних, базових інновацій. Ці інновації виникають і поширюються в умовах формування інтегрованого соціокультурного простору та стають базисом створення постіндустріального суспільства. Це потребує переоцінку здобутків вчених попередніх часів у сфері теорії і методології інновацій, методів управління

інноваціями, прогнозування результатів, створити дієві механізми інноваційного розвитку.

Вказані чинники, що зумовлюють інноваційний розвиток господарства, створюють і нові напрямки досліджень у економічній науці, формують науковий базис постіндустріальної стадії розвитку суспільства – інноваційну економіку. Науковці одноголосно зазначають, що науковий фундамент інновацій закладений австро-американським економістом Йозефом Шумпетером [2]. Сам термін «інновація» вперше в економічній науці був запроваджений Й. Шумпетером, який відзначав, що: 1)інновація є важливим інструментом економічного розвитку суспільства; 2)«інновація нововведення та підприємництва відіграє не меншу роль, ніж обґрунтована О. Маршалом ціна та вільна конкуренція».

Втім, слід вказати, що перші ідеї і думки щодо інноваційного розвитку національних економік, виникли набагато раніше, ніж їх сформулював і поширив Шумпетер. Ці ідеї мають українське коріння і пов'язані із працями видатного вченого-економіста М.І. Туган-Барановського. Саме Туган-Барановський сформував теоретично-методологічний базис інвестиційно-інноваційного розвитку економіки. Концепції Туган-Барановського значно вплинули на інноваційну теорію Й. Шумпетера, а також на роботи Н.Д. Кондрать'єва, М. Кейнса та ін.

Н.Д. Кондратьєв, вивчаючи цикли економічного розвитку, створюючи теорію «довгих циклів», ще до появи робіт Шумпетера досліджував різні функціональні аспекти інновацій, визначив циклічність інновацій у економіці. Втім, у світовій економічній науці вважається, що базис інноваційного розвитку економіки сформував саме Й. Шумпетер. Він писав, що «форма та зміст розвитку визначаються поняттям «здійснення нових комбінацій», що охоплює п'ять можливих випадків:

«-створення нового, досі невідомого споживачам, товару (блага) або нової якості відомого раніше блага;

- впровадження нового, на рівні сектору, що не обов'язково ґрунтується на

новому науковому відкритті, а може полягати зокрема у новому способі комерційного використання якогось блага (товару);

- освоєння нового ринку збуту - ринку, на якому раніше цей сектор економіки країни не був представлений, незважаючи на існування чи не існування цього ринку раніше;

- одержання нового джерела сировини та/або напівфабрикатів, незважаючи на те, чи існувало воно раніше, або можливо просто не враховувалося, або було недоступним, або мало бути створене;

- здійснення реорганізації бізнесу, як варіант отримання монопольних переваг шляхом інтеграції або підриву монополії іншої фірми».

Серед найбільш важливих передумов, що визначають перехід економіки на інноваційний розвиток, вчені особливо відзначають перехід найбільш розвинутих країн від п'ятого (інформаційний) до шостого технологічного укладу (постінформаційний).

Вчені вказують, що у процесі зміни укладу відбуваються зрушення у наукомістких технологіях, і провідні позиції займає теорія інноваційної модернізації, що визначає успіх економічних трансформацій у розвинених країнах світу. Втім, слід зважати на те, що інноваційна модернізація у пріоритетних та проривних сферах економічної діяльності підтримується, насамперед, державними інституціями. Причиною цього є те, що інноваційні проекти, що передбачають модернізацію чи, навіть заміну традиційних секторів вимагають значних інвестиційних витрат, що не можуть собі дозволити більшість недержавних бізнес-суб'єктів.

Світовий досвід свідчить, що інноваційна сфера світової економіки утворилася завдяки тому, що держави багато десятиліть підтримували і стимулювали інноваційну діяльність. Отже, інноваційний розвиток знаходиться у залежності від інтелектуального капіталу, людських ресурсів,

нагромадженого науково-технічного потенціалу, а також наявності дієвих механізмів їх перетворення у економічний результат. У комплексі все це визначає технологічний уклад, на якому перебуває країна.

Таким чином, у перших декадах ХХІ ст. розвиток людства, який ґрунтується на науково-технічному потенціалі, зумовив формування нового механізму підвищення темпів соціально-економічного зростання [3].

Дослідження наукових джерел свідчить, що теоретики визначають інноваційну економіку у контексті майбутнього розвитку людства, Інноваційна економіка описується ними, як якийсь ідеальний стан, абсолютний спосіб забезпечення високих темпів економічного розвитку та зростання якості життя населення. Таким чином, у контексті соціально-економічного значення і змісту поняття «інноваційна економіка» слід більш детально вивчити базис категорії «інновація» [4].

У процесі ринкових реформ у

економіці України поняття «інновація», «інноваційна діяльність», «інноваційний процес» стали невід’ємними елементами досліджень у багатьох сферах науки і техніки. Водночас понятійний зміст інновацій піддався суттєвим перетворенням. Докорінні трансформації соціально-економічного ладу країни, перехід економіки України на шлях інтенсивного розвитку, поглиблення процесів глобалізації багато в чому визначили зміну наукових поглядів на зміст категорії «інновація», сутність якої стала предметом досліджень багатьох авторів.

Множину трактувань категорії «інновація» можна умовно поділити на чотири принципово відмінні групи, що по-різному розкривають науковий зміст інновації з точки зору економіки: інновація як процес; інновація як зміни; інновація як результат впровадження нововведення у практику; інновація як засіб практичного використання нововведень (табл. 1).

Таблиця 1

Наукові підходи до визначення поняття «інновація»

Науковий підхід	Трактування поняття «інновація»
Інновація як процес	Б. Твісс: «Інновація – це процес, в ході якого винахід чи ідея набуває економічного змісту» [5]
	Б. Санто «Інновація – це техніко-економічний процес, що через практичне використання ідей та винаходів веде до створення кращих за своїми властивостями виробів та технологій» [6]
	Я. Кук, П. Майєрс «Інновація – це комплексний процес від ідеї - до готового продукту, реалізованого на ринку» [7]
Інновація як зміна	Й.А. Шумпетер «Інновація – це зміна, метою якої є впровадження у виробництво та використання нових видів споживчих товарів, виробничих та транспортних засобів, а також ринків та організаційних форм у промисловості» [2]
	Р. Ротвел та П. Гардінер: «Інновація – це будь-яка зміна внутрішньої структури господарської системи шляхом її переходу від існуючого до нового стану» [8]
Інновація як результат впровадження нововведень у практику	Шимко О.В. «Інновація – це результат науково-практичної діяльності, орієнтований на розробку, втілення у життя та розповсюдження нових виробів, організаційних форм, технологій та ін.» [9]
	Савицький Е.Е.: «Інновація – це результат впровадження нововведень – результатів наукових досліджень» [10]

Інновація як спосіб використання нововведень на практиці	П.Ф. Друкер «Інновація – це специфічний інструмент підприємців. Це засіб, який дозволяє підприємцям використати зміни для запровадження нового виду бізнесу, нових товарів чи послуг» [11]

До провідних представників процесного підходу щодо визначення інновацій слід віднести Б. Твісс та Б. Санто.

В останні часи доволі поширеними стали підходи до визначення поняття «інновація» як результату впровадження нововведень у практику.

Федулова Л.І. розрізняє зміст понять «інновація» та «нововведення». Вона вважає, що «нововведення» є результатом проведення фундаментальних та прикладних наукових досліджень. Власне ж «інновація», на її думку, є результатом впровадження нововведення у практику [12].

Інші автори відзначають, що інновація є результатом «творчого дослідницько-прикладного процесу, що проявляється у вигляді новостворених або впроваджених у практику нових споживчих цінностей [13]. Їхнє застосування вимагає від осіб та організацій зміни певних здібностей та звичних патернів діяльності». Вони також відмічають, що «інновація, яка є результатом застосування нововведення, сама собою не є товаром, бо створення товару у матеріально-вартісній формі вимагає завершення повного циклу інноваційного процесу. А це є неможливим через перманентність змін у процесі розвитку».

Вченими, що трактують інновацію, як спосіб використання нововведень на практиці є Шимко О.В, Зянько В. В. та низка інших учених [14; 15]. Вони вирізняють «інновацію як процес» та «інновацію як продукт».

У світовій науці та економіці поняття «інновація» нині асоціюється із системами міжнародної стандартизації та уніфікації. Так, у Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) було розроблено серію документів щодо методичних та понятійних стандартів у інноваційній сфері та інноваційної діяльності. До основних стандартів слід

віднести:

- «Керівництво Фраскаті – стандартна практика для обстеження досліджень та експериментальних розробок» (Frascati Manual) [16];

- «Керівництво Осло. Рекомендації щодо збору та аналізу даних щодо інновацій» (Oslo Manual) [17].

Відповідно до Керівництва Фраскаті, термін «інновація» трактується як «остаточний результат інноваційної діяльності, що здобув уречевлення у вигляді нового або вдосконаленого продукту, запропонованого ринку, чи нового або вдосконаленого технологічного процесу».

Теоретико-методологічні засади, встановлені у Керівництві Фраскаті, стали базисом і вітчизняного трактування категорії «інновація», що визначено у Законі України «Про інноваційну діяльність» [18]: «інновації - новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери».

На нашу думку, інноваційний розвиток економіки – це процес її прогресивної трансформації на засадах перетворення наукових результатів та інтелектуальних ресурсів на базові продуктивні сили, які забезпечують розробку, впровадження та використання наукомісткої техніки та технологій, новітніх виробів (послуг), а також організаційних форм у всіх секторах та сферах національного господарства».

Отже, інноваційний тип розвитку економіки передбачає формування особливої системи суспільно-економічних відносин, що забезпечують повний цикл інноваційного процесу: від появи нової ідеї – до її практичного втілення і отримання ефекту від реалізації у економіці.

З цієї позиції слід пам'ятати, що побудова економіки інноваційного типу є складним і довготривалим процесом.

Висновки. Від застосування наукового інноваційного підходу в економіці визначальним чином залежить вирішення питань ресурсоефективності та оптимального використання всіх видів ресурсів (природних, матеріальних, людських фінансових тощо). Інноваційний розвиток вимагає послідовної підтримки творчої активності у суспільстві. Перш за все, слід переходити від сировинної орієнтації до розвитку переробних галузей економіки, від аграрно-індустріального типу господарства до індустріального та постіндустріального типу, шляхом збільшення пропозиції та попиту на

інноваційні товари.

Надалі доцільно застосовувати важелі стимулювання інноваційної активності населення. Такими важелями є заходи державної підтримки, усунення причин технологічної відсталості господарства, формування найбільш сприятливого інвестиційно-інноваційного клімату в економіці.

На наступному етапі, необхідне відтворення та створення нових наукомістких виробництв, стимулювання темпів науково-технічного прогресу в українському суспільстві. Це надасть змогу забезпечити попит на нові товари та послуги, нові знання, нову техніку й технології, що і є фундаментом побудови економіки інноваційного типу.

Список використаних джерел:

1. Natalia V. Trusova, Oksana V. Hryvkivska, Nataliia M. Kotvytska, Svitlana A. Nesterenko, Tetiana I. Yavorska, Olha V. Kotyk. Determinants of the Innovative and Investment Development of Agriculture. *International journal of Agricultural Extension*. 2021. Vol. 9(4). P.81-100. <https://doi.org/10.33687/ijae.009.00.3724>.
2. Schumpeter Joseph Alois: Das Wesen und der Hauptinhalt der theoretischen Nationalökonomie 3. Aufl. Unveränd. Nachdr. der 2. Aufl. 1970. Berlin : Duncker und Humblot, 1998.
3. Савченко В. Ф., Гривко С. Д. Стан інноваційного розвитку промислових підприємств на державному та регіональному рівнях. *Науковий вісник ЧДІЕУ*. 2013. №1 (17). С.58-63.
4. Поляк-Свергун М.М. Розвиток інституційно-венчурного бізнесу в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. Вип. 18. Ч. 2. С.41-45
5. Brian C. Twiss. *Managing Technological Innovation*. Longman Publishing Group. 3rd edition. 1986 264. P.
6. Santo V. *Innovacio a gazdasagi fejlesztes eszkoze*” (Innovation as a Means of Economic Development), Hungarian, by Muszaki konyvkiado, Budapest 1985. 296 p.
7. Cooke Ian, Mayers P. *Introduction to Innovation and Technology Transfer*. Boston: Artech House, Inc., 1996. 235 p.
8. Rotvell R., Gardiner P. Invention, innovation, re- innovation and the role of the user. *Techonovation*. 1985. № 3. P. 168.
9. Шимко О. В. Венчурне інвестування як важливий напрям інтенсифікації інноваційної діяльності в Україні. *Наукові записки. Серія: Економіка*. 2012. Вип.19. С. 407-411.
10. Савицький Е. Е. Інноваційні технології в аграрній сфері: сутність, класифікація та українські реалії. *Економіка АПК*. 2014. №2. С.110-115.
11. Peter F. Drucker. *Innovation and Entrepreneurship: Practice and Principles*. New York: Harper & Row, 1985. 277 p.
12. Федулова Л. І. Технологічна модернізація промисловості України. Київ: Ін-т екон. та прогноз., 2008. 472 с.
13. Амосов О. Ю., Гавкалова Н. Л. Модернізація в Україні: шлях в майбутнє. URL: jrn1.nau.edu.ua/index.php/SR/article/download/4383/4515 (дата звернення 01.10.2022).
14. Зянько В. В. Інноваційне підприємництво в Україні: проблеми становлення і розвитку : монографія. Вінниця : УНІВЕРСУМ. Вінниця, 2005. 263 с.
15. Єфімова С. А., Гринько Т. В. Методичні підходи до оцінки інноваційного потенціалу підприємства сфери послуг. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Менеджмент інновацій*. 2015. Вип. 5. URL: http://www.dnu.dp.ua/docs/visnik/fmecon/program_5e4b9e62101a3 (дата звернення 15.10.2022).
16. Frascati Manual: Proposed Standard Practice for Surveys on Research and Experimental Development – OECD, 2002.
17. Керівництво Осло. Рекомендації щодо збору та аналізу даних стосовно інновацій / Організація економічного співробітництва та розвитку. 3-тє вид.; пер. з англ. Київ, 2009. 163 с.
18. Закон України «Про інноваційну діяльність» № 40-IV 04.07.2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15> (дата звернення 04.10.2022).

Referens:

1. Natalia V. Trusova, Oksana V. Hryvkivska, Nataliia M. Kotvytska, Svitlana A. Nesterenko, Tetiana I. Yavorska, Olha V. Kotyk. Determinants of the Innovative and Investment Development of Agriculture. International journal of Agricultural Extension. 2021. August. 9(4). P.81-100. <https://doi.org/10.33687/ijae.009.00.3724>.
2. Schumpeter, Joseph Alois: Das Wesen und der Hauptinhalt der theoretischen Nationalökonomie 3. Aufl. Unveränd. Nachdr. der 2. Aufl. 1970. Berlin : Duncker und Humblot, 1998.
3. Savchenko V. F., Hryvko S. D. State of innovative development of industrial enterprises at the state and regional levels. Scientific Bulletin of ChDIEU. 2013. No. 1 (17). P.58-63.
4. Polyak-Sverhun M.M. Development of institutional venture business in Ukraine. Scientific Bulletin of Kherson State University. 2016. Issue 18. Part 2. P.41-45.
5. Brian C. Twiss. Managing Technological Innovation. Longman Publishing Group; 3rd edition)1986 264. P.
6. Santo B. Innovacio a gazdasagi fejlesztes eszkoze” (Innovation as a Means of Economic Development), Hungarian, by Muszaki konyvkiado, Budapest 1985. pp. 296.
7. Cooke Ian, Mayers P. Introduction to Innovation and Technology Transfer. Boston: Artech House, Inc., 1996. 235 p.
8. Rotvell R., Gardiner P. Invention, innovation, re- innovation and the role of the user. // Techonovation. –. 1985. – 3. – 168 r.
9. Shimko O.V. Venture investment as an important direction of intensification of innovative activity in Ukraine. Proceedings. "Economy" series. 2012. Issue 19. P. 407-411.
10. Savytskyi E.E. Innovative technologies in the agricultural sphere: essence, classification and Ukrainian realities. Economy of agro-industrial complex. 2014. No. 2. P.110-115.
11. Peter F. Drucker. Innovation and Entrepreneurship: Practice and Principles. (New York: Harper & Row, 1985. Pp. ix, 277.
12. Fedulova L. I. Technological modernization of the industry of Ukraine. Kyiv: Institute of Economics. and forecasting, 2008. 472 p.
13. Amosov O. Yu., Gavkalova N. L. Modernization in Ukraine: the way to the future. URL: jrn1.nau.edu.ua/index.php/SR/article/download/4383/4515 (accessed 01.10.2022).
14. Zyanko V. V. Innovative entrepreneurship in Ukraine: problems of formation and development: monogr. Vinnytsia: UNIVERSUM. Vinnytsia, 2005. 263 p.
15. Yefimova S. A., Grynko T. V. Methodical approaches to the evaluation of the innovative potential of the enterprise in the service sector. Bulletin of Dnipropetrovsk University. "Innovation Management" series. 2015. Issue 5. URL: http://www.dnu.dp.ua/docs/visnik/fmecon/program_5e4b9e62101a3 (accessed 15.10.2022).
16. Frascati Manual: Proposed Standard Practice for Surveys on Research and Experimental Development – OECD, 2002.
17. Management of Oslo. Recommendations for the collection and analysis of data on innovations / Organization for Economic Cooperation and Development. - 3rd ed.; trans. from English K., 2009. 163 p.
18. . Law of Ukraine "On Innovative Activity" No. 40-IV 07.04.2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15> (accessed 04.10.2022).